

Den kontinuerliga

Fritänkaren

Nr. 225 Juni 2014

Tjugoandra årgångens nummer 7

Innehåll i detta nummer:

Förlagskrisdebatten	2
Ahasverus minnen, del 134: <i>Göteborgaren</i>	2
Några personliga synpunkter på musiken	4
Det musikaliska traumat - ett nutidsproblem	6
Högtryck i körkonsertsäsongen (<i>Sardinien!</i>)	8
Ilja Gililovs slutsatser – Shakespearedebatten del 114	9
Ett tiotal filmer (bl.a. <i>The Invisible Woman</i>)	12
Några milstenar, juni 2014	14
Återupplivningen, del 2: <i>Turer i Sofia</i>	15
Förseningsresa med komplikationer, del 6: <i>Storm och övervintring</i>	16
Tillbaka till Spiti, del 8: <i>Fast i Leh</i>	17
Resan till Dzhongkhul, del 17: <i>Lamayuru</i>	19

Fritänkaren ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månde, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 – 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på 10 år.

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 1.6.2014

Copyright © C. Lanciai med medarbetare - **Letnany 247**

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

<http://hem.fyristorg.com/aurelio>

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

WSN 1652-0122

Förlagskrisdebatten

”Nej, Christian, det är inte acceptabelt. Förlagen har visserligen rätt att refusera dig hur mycket de vill, men man refuserar inte en författare som behärskar alla genrer i 45 år. Det måste framstå som självklart för alla utom för sådana fackidioter som bara tänker på pengar. Det är nästan som ett brott mot allt vad förlagsetik heter och mot själva meningen med förlagsverksamheten, om den motverkar tryckfrihet, yttrandefrihet och tankefrihet med att förkväva nytänkande och nyskapande, eller hur? Det skrivna ordet är heligt och desto heligare ju mera det betonas av kvalitet och seriös kreativitet, och du skriver ju bara för litteraturens skull (kanske också för upplysning och kulturspridning) och har aldrig skrivit för pengar eller levebröd. Din Maja har alldeles rätt. I Finland hade du blivit publicerad från början, för där känner alla som skriver varandra. Sverige har ingen ursäkt för att motarbeta eller sätta kultur på undantag och allra minst de rika förlagen. Att det är ett litet land med en liten publik är ingen ursäkt. Desto viktigare är det bara då att ta hand om det som är utöver det vanliga. Att kränka det för den egenskapens skull är barbariskt.”

- JBW

För att ytterligare bidra till situationens komplicerade natur genom fortsatta förklaringar hör det till saken, att man som bosatt i Göteborg är marginaliserad från början då egentligen bara stockholmarna har någon chans att komma fram på Sveriges utmärklade och svältfödda kulturfront – ”Sverige har ingen kultur”, enligt landets statsminister. Det sade redan René Coeckelberghs till mig på 80-talet, att det fanns bara en möjlighet för kulturarbetare att komma fram i Sverige, och det var i Stockholm. Förlagsbranschen i synnerhet är hopplöst monopoliserad, så att några få rika förlag bestämmer allt och kontrollerar hela marknaden. Vad som inte ryms in i deras inskränkta ramar kan inte få någon plats alls – monopol är aldrig bra och måste i synnerhet i kultursammanhang ha en förlamande och förtvinande verkan, vilket vi kan se hur tydligt som helst hos förlagen, som bara skär ner hela tiden – ”Alla debutanter är uteslutna”, enligt en förläggare. Minst av allt har förlagen då någon minsta undanskymda nisch för vad som är ”utöver det vanliga”. Till och med i Italien sade en författarinna till mig, att om Dante, den mest kvalitativa av alla, skrev idag skulle ingen publicera honom. Så länge marknaden och politiken styr förlagsvärlden finns där inget utrymme för kvalitet och idealism och litteraturen måste fortsätta gå sin makabra krympande kräftgång med våld och sex som det enda som säkert säljer – ju vulgärare och billigare, desto bättre.

Ahasverus minnen, del 134: Göteborgaren.

Det var av en händelse jag hamnade i den förfallna hamnstaden, som då verkade ha sett sina bästa dagar för gott, för det fanns inget hopp kvar efter att den blomstrande handeln under Napoleons förbudstid med kontinentalblockad och lysande affärer för alla äventyrare, smugglare, hamstrare och skumraskaffärsmän definitivt tagit slut med kejsarens undergång. Dessutom var hela landet i förfall, och det var närmast en manöver av desperation och krampaktighet som svenskarna försökte gjuta nytt blod i sitt döende kungahus med att utse en av Napoleons generaler till landets tronföljare. Landet var ju bankrutt inte bara ekonomiskt utan framför allt moraliskt efter förlusten av sin östra rikshälf, som ändå hängt med sedan 1100-talet i ett slags ömsesidigt berikande äktenskap, tills ryssarna påtvingade en separation genom att girigt roffa åt sig Finland med våld.

Anledningen till mitt besök i staden var några ärenden jag hade till några kolleger – det var bara där i Sverige man kunde påträffa judar på den tiden, då inga judar varit välkomna i landet före Gustav III, som upplät Marstrand utanför Göteborg som en sorts fristad för deras

begynnande entreprenörsverksamhet. Lyckligtvis fanns de kvar fastän Gustav III var borta, den så kallade sista upplysta despoten, som inneburit en storartad kulturutveckling för sitt land, vilken helt gick i stå genom mordet på honom. Sverige hade ensamt motstått Napoleons pretentioner på världsherravälde tillsammans med England, tills Napoleon övertalade Ryssland till att roffa åt sig Finland och slå ut Sverige som stormakt, vilket tsaren lydigt gjorde, varför det inte var mycket kvar av Sverige när jag kom dit – rumphugget, ruinerat, förlamat och försupet som enda tröst.

Den skald som jag då stötte på i en ruffig hamnkrog var som en mänsklig avbild av hela situationen. Han satt där och spelade kort tillsammans med ett gäng nästan lika förfallna original, tydligen hans ordensbröder, som patetiskt lät honom vinna. Förgäves försökte jag förstå denna situation. Jag vände mig till en granne, som såg bättre belevad ut, och frågade honom: ”Vet ni något om förloraren där som vinner?”

”Javisst. Han är vår ordensskald.”

”Märker han inte att de lurar honom och avsiktligt låter honom vinna?”

”Nej, de gör det så skickligt, och efteråt låter de honom håna dem för att de spelat så dåligt. Det är nämligen nästan hans enda levebröd. Han har ingenting att leva på utom tillfällighetsdikter, han vägrar bli tiggare och vägrar låta någon hjälpa honom, då han är mån om sin integritets fläckfrihet, så hans vänner har kommit på att hjälpa honom genom att låta honom vinna.”

Fallet intresserade mig, och efter kortspelets slut och han vunnit tillräckligt för några dagar framåt försökte jag bekanta mig med honom. ”Vilken orden är ni ordensskald för?”

”Det lysande sällskapet Par Bricole.”

”Det har jag inte hört talas om. Det kan inte vara franskt. Då hade jag hört talas om det på kontinenten.”

”Nej, det är helsvenskt. Det är svenskarnas tröst för förlusten av Gustav III och hans verksamhet. Han var den enda kulturfrämjare Sverige någonsin har haft. Hans son stängde teatrarna bara för att hans far blivit skjuten på en sådan, och sedan dess har landet gått i träda. Till på köpet förlorade vi vår östra rikshälf åt krigsgalenskaparna. Allt vi har kvar är oaser som denna tillflyktsort till ordenssällskap för kulturarbetare i kronisk exil.”

”Men är det inte något av en förnedring att vara beroende av ett ordenssällskaps nåd?”

”Vi har inget alternativ. Om det inte fanns kunde jag hälsa hem genast, krypa ner i en kloak, frysa ihjäl och försvinna spårlost, som så många ruinerade affärsmän redan har gjort här i staden. Tack vare mina vänner i sällskapet kan jag åtminstone hålla näsan ovanför vattnet.”

”Nu vet jag var jag har hört talas om det. Det var i Stockholm under Gustav III:s tid. Där fanns också en berömd ordensskald som hette Bellman.”

”Vad du än gör så jämför mig inte med Bellman. Vi spelar i helt olika divisioner. Han är en ljusets och fantasins diktare medan jag håller mig till mörkret och realismen bland fallna kvinnor och all annan förfallenhet här i staden. Det enda vi har gemensamt är att vi båda med förkärlek ägnar oss åt att supa, men han söp ihjäl sig. Jag fruktar, att om det är någonting jag kommer att dö av, som redan överlevt hans livsålder, så är det om jag slutar supa.”

Han tog i alla fall inte jämförelsen med Bellman som en förolämpning, och jag förstod att han bar sin betydligt lägre status av sämre kvalitet med fullt berättigat jämnmod, då han kompenserat sig genom en filosofisk distans till tillvaron, som gjorde att han framlevde sitt liv i misär med högburet huvud och bibehållen självaktning, då han såg sin största ära i att trots allt vara helt självständig och vägra krypa för samhället genom till exempel någon förnedrande statlig tjänst mottagen som allmosa eller nedlåtande pension. Bellman hade dock haft en fru, medan denne Wadman inte tycktes ha någon.

”Hur klarar han sig utan en hustru som håller reda på honom?”

”Han lär ha ett fruntimmer någonstans som han kallar Hildur, men ingen vet någonting om henne, och om hon finns håller han henne borta från staden i sin lilla omdiktade tillflyktsvrå

bland bergen. Ärligt talat tvivlar jag på att hon existerar. Jag tror att hon är ett slags kvinnoideal som han uppfunnit i brist på verkliga sådana, bara för att ha någon.”

Han hade alltså i alla fall en pastoral drömkvinna någonstans, vars existens tydligen gjorde tillvaron uthärdlig för honom, där han annars i staden bara hade sina suparkamrater bland hamnkrogarna med endast mindre ärbara damer att tillgå.

Staden karpade emellertid upp sig och blev landets främsta handelsstad och med tiden Nordens största hamn, och själv uppnådde han den då för tiden ovanligt höga åldern av 60 år. Bellman blev bara 55, och det gick som Wadman hade förutsagt: när han blev för mån om sin hälsa slutade han mot läkares inrådan att dricka och blev absolutist, och folk menade att det var det han dog av.

Några personliga synpunkter på musiken

Man brukar tycka om att beskylla Vivaldi för att ha skrivit samma konsert 500 gånger, men det är inte sant. Vad han gör är att han håller stilen och samma höga standard i 500 konserter eller hur många de nu är. Vad man än hör av Vivaldi är det alltid lika strålande ljus och varmt i fulländad harmonisk klassisk renhet, och det är alltid friskt och njutbart. Han är därvidlag lika pålitlig som Mozart, som dock kan vara banalare.

Många kan inte förstå varför jag alltid föredragit Händel framför Bach. Jag är den förste att vittna om att Bach på sitt sätt är den främste i musikhistorien genom sin unika absoluta perfektion när det gäller matematisk exakthet och mirakulös kontrapunktik hela vägen, men i all denna tekniska perfektion saknas det något, det där lilla extra, som ger musiken en högre lyftning än bara medryckande öronfröjd. Hos Händel menar jag att man finner detta, inte alltid, men till exempel hans *Dixit Dominus* står i innovation och originalitet långt över allt vad Bach skrivit, och Bach hade aldrig kunnat komponera *Messias* eller ens *Israel i Egypten*. Detta är mer än musik, det är livets innersta dramatiska natur som fyller en med mera pathos än vad som får plats i en kyrka.

Haydn måste man göra den rättvisan att han är den absoluta pålitligheten själv. Allt han skrev håller den högsta klass, det är avkopplande och lättsamt men ändå tillfredsställande musikaliskt och överträffar i regel Mozarts standard i mognad, om dock Mozart definitivt är mera genialisk.

Med åren har jag börjat tycka bättre om Mozart, medan jag som yngre irriterades av hans ytlighet och barnslighet. Jag vet inte vad som har hänt, men förr iddes jag knappt lyssna på Mozart (utom de sista seriösa verken) för hans puerilitets skull, medan jag numera på gamla dagar bättre uppskattar hans musikaliska genis frimodighet.

Beethoven var alltid så gott som nummer ett för mig för hans dynamik och dramatiks skull, och det går knappast ett år utan att jag återigen lyssnar igenom hela hans produktion, hur svår och tung den än kan vara, hur besvärlig och jobbig han än var som människa, vilket alla musiker är på det klara med att även färgar hans musik. Men på något sätt förlåter man Beethoven allt bara för att han ändå var Beethoven.

Schubert har nästan alltid framstått för mig som den absoluta musiken. Han har den största melodirikedomen, han är alltid harmonisk och varm, han är gränslöst generös och den mest produktiva av alla, och så dog han vid bara 31 års ålder. Denna absoluta musikaliska orättvisa mot musiken, mot honom själv och mot världen kan aldrig smältas, accepteras eller förstås.

Och det går igen hos Mendelssohn, Schumann och Chopin, nästan lika stora genier de. Brahms betecknade Mendelssohn som ”den siste store mästaren”, och det säger mycket då det är sagt av en som var det själv och ändå satte sig under Mendelssohn. Han blev bara 38 år, Chopin blev 39, den fullkomligaste pianokompositören av alla utan jämförelse, som bara kunde komponera rent guld i musikalisk och melodisk poesi som förblir oöverträffad för alla tider, och

Schumann, den generösaste av alla och den enda som visade något av samma dynamik som Beethoven, tog slut vid 43 när en oförklarlig sinnessjukdom tog över, som förbryllar läkarna än idag. Hur kunde han, musikens generösaste älskare, få det grymmaste ödet av alla?

Det är i denna del av musikhistorien jag hör hemma, i sällskap av Beethoven, Schubert, Mendelssohn, Schumann och Chopin, alla fem oöverträffade genier, tre av dem avbrutna i sin livsgärning som unga, den fjärde slagen av mentalsjukdom och Beethoven drabbad av dövhet, också det oförklarligt. Men deras epok fördes huvudsakligen vidare av Brahms och de italienska operatörsättarna.

Rossini är och förblir de oändliga överraskningarnas man. Han åstadkom massor av operor som blev oändligt populära, man kan utan svårighet förstå Wienerpubliken som ratade Beethovens pretentiösa tungsinne för Rossinis sprudlande musikaliska champagnestimulans, och man häpnar inför varje ny opera man hör av honom, hur enkla och ändå fundamentalt genommusikaliska de alla är i sin intagande lättfattlighet. Efter honom kom Bellini och Donizetti, som båda tog slut alldeles för tidigt, varpå Verdi intog scenen och behöll den nästan utan konkurrens genom alla sina 24 mastiga operor. Han är lika pålitlig och absolut seriös som Brahms men ack så mycket ledigare. Inget ont om Brahms, allt han gjorde är bara mästerverk, men han kände sig hopplöst underlägsen Beethovens föregångsexempel, saknade dennes melodiska genialitet och hade svårt för att bli nöjd själv med vad han gjorde och led därför under en nästan självdestruktiv självkritik, varför all hans musik är formellt anspråksfull och egentligen akademisk.

Wagner är ännu värre. Det är få av hans operor jag frivilligt återvänt till efter att ha hört dem första gången, aldrig Lohengrin, Tannhäuser, Mästersångarna, Rhenguldet eller Götterdämmerung, medan jag älskar Holländaren, alltid återvänder till Tristan och gärna återuppsöker avsnitt ur Valkyrian, Sigfrid och Parsifal.

Bruckner brukar anses som den tyngsta av alla, och ändå går det aldrig ett år utan att jag lyssnar igenom hela hans produktion på nytt, alla de monstruösa nio symfoniernas egentligen klumpiga och extremt formalistiska katedralbyggen och all den sakrala musiken, som är nästan lika slagkraftig som Carl Orff.

Därmed är vi nästan framme vid slutet. Det återstår bara Richard Strauss och Sibelius. Strauss har aldrig hört till mina favoriter, ingen av hans operor har jag återvänt till efter första genomgången, medan jag desto mer älskar hans Metamorfoser och hyser den största respekt för hans musikaliska geni. Men det är för mycket åthävor och teknisk briljans medan melodiken, det viktigaste, dränks eller lyser med sin frånvaro i de kontrapunktiska oceanerna.

Tvärtom är det med Sibelius. Hans musik är alltid magiskt fascinerande hur svår den än kan vara och lika extremt personlig som Beethoven. Jag har svårt för att förlåta honom den fjärde symfonin medan jag nästan avgudar allt annat hos honom.

Om den moderna musiken har jag bara en sak att säga: ju mindre sagt om den, desto bättre. Dock älskar jag den amerikanska klassiska jazzen, som börjar med Gershwin och fortsätter med Jerome Kern, Cole Porter och Richard Rodgers, alla fyra gudabenådade melodiska genier, medan jag bara har förakt till övers för alla atonalister utan undantag och måste beteckna dem som bluffar och bedragare, då de inte ägnar sig åt musik utan åt omusikaliskt nonsens. Det samma gäller i viss mån sådana modernister som Stravinskij, Schönberg, Hindemith och Bartok i samma utsträckning som deras "musik" är mera disharmonisk än harmonisk. Om pepparn och saltet med andra skarpa kryddor tar över i matlagningen har syftet med matlagningen gått förlorat, liksom även musiken går förlorad om disharmonierna dominerar över det melodiska och harmoniska, som kryddorna är till för att förstärka, inte dränka. Det samma gäller de sovjetiska ryssarna, om dock Prokofiev inte kan förnekas ett klart och mycket personligt geni, liksom även Chatjaturian klart har sina poänger.

En annan klart lysande musikalisk personlighet med stark originalitet är Manuel de Falla, som kan beskyllas för att ha åstadkommit 1900-talets bästa balettmusik, men han komponerade

tyvärr inte så mycket. Man kan alltid skylla 1900-talets drastiska musikaliska nedgång på de båda världskrigen, som utförligt förstörde det mesta av den kulturvärld av skönhet och harmoni som fanns innan.

Denna företrädde trots allt främst av allt av Ryssland genom dess fantastiska kompositörer under 1800-talet, alla oöverträffade, Tjajkovskij för sin smäktande ljuvlighet, Borodin för sin knappa produktions musikaliska överlägsenhet, Mussorgskij för sin dagsländetillvaros oöverträffade mästerverk folkoperan *Boris Godunov* – han är den ende store kompositör som supit ihjäl sig; Rimskij-Korsakov för sin *Sheheradzade* som ässet i hans omfattande produktion, och Rachmaninov som den mest lysande pianisten av alla med sina fem överväldigande pianokonsert; och det var framför allt just denna stora romantiska ryska musikvärld som mest och först och mest ohjälpligt gick förlorad i de båda världskrigens förintelser.

Det framgår nästan med övertydighet hos Ralph Vaughan Williams, som före kriget fick fram sin stora *Sea Symphony*, en av de härligaste och största körsymfonier som har skapats, medan han aldrig mer efter kriget nådde upp till samma nivå eller ens lät lika bra mera.

En som däremot höll stilen även genom första världskriget var Puccini, som på sitt sätt fullkomnade den italienska operan. Han är inte bara operans främsta symfoniker utan även dess sista och största melodiker och framför allt dess främsta humanist. I motsats till Verdi gjorde han inte opera på vilken effektiva dramatik som helst utan valde omsorgsfullt sina ämnen med framhållandet av karaktärerna – alla operans största kvinnoroller och hjälttinnor finns hos honom, vanligen hjärtskärande tragiska. Det är tacksamt att avsluta en sådan här artikel med honom som musikens slutgiltiga hyllare av mänskligheten.

Musik som trauma

(Denna artikel har förekommit i tidigare versioner, men då problemet kvarstår och tyvärr ständigt aktualiseras och förvärras måste det ständigt påpekas på nytt.)

Problemetets kärna ligger däri att de ansvariga, alla dessa krogar och rockband, är fullständigt omedvetna om vilket plågeri de utsätter sin omgivning för, som påtvingas deras aggressiva och nervsöndertrasande musikmissbruk och oväsen, eller också skiter de i det, vilket är hänsynslöst. Det är inte deras offer som är överkänsliga, det är de själva som är hjärntvättade, avtrubbade, fördummade och oväsenskallhamrade till robotiserad okänslighet. Det är naturligt att reagera emot det men onaturligt att inte höra hur illa det låter.

Problemet är globalt som en av världens svåraste stressfaktorer. Sätt dig i vilken buss eller jeep som helst i Indien, och i de flesta fall insisterar chauffören på att få spela oupphörlig brakmusik om inte andra passagerare dessutom gör det på sina skrällande telefoner, ofta tre samtidigt med olika repertoarer men samma högsta volym, så att den utsatte inte hamnar i en korseld utan i en trippeld. Man kan inte be en stänga av utan att en annan sätter på. Eller besök nästan vilken restaurang eller vilket café som helst, och endast undantagsvis finner du något där du slipper höra musik som du inte vill höra. Dirigenten Daniel Barenboim uttryckte en gång i TV problemet som så, att man inte ens kunde gå in i en hiss utan att utsättas för ”tvångsmatning av skräpmat” (*force-fed with junk food*).

Den utsatte är alltid ensam, vilket de som försvarar högtalartrycket alltid poängterar som ett argument mot den utsatte, som om det att man som enskild individ höjde sin röst mot ett upplevt förtryck berövade en rätten att klaga och skydda sig. När jag en gång hade en granne ovanpå mig, som skröt med att ha högtalarkapacitet på 100 Db och som inte bara utnyttjade detta utan även dessutom stampade takten i golvet, framhöll han ständigt att det bara var jag som klagade, vilket han tog som förevändning för att fortsätta. Naturligtvis var det bara jag som klagade, eftersom det bara var jag som bodde under honom. Resultatet blev ett ständigt

upptrappat ensidigt klagomålskrig som slutade i Hyresnämnden. Husvärden löste konflikten med att ge mig en annan bostad högst upp medan grannen fick bo kvar och fortsätta terrorisera nästa hyresgäst, som snart flyttade hon också.

En gång drevs jag till att kontakta polisen, när jag fått husockupanter ovanför mig på vinden, som naturligtvis terror-oväsnades. Polisen tog uppmärksamt del av min utförliga rapport, suckade och sade: ”Det här är inte klokt, men vi kan ingenting göra.” Även där blev det jag som fick flytta medan ockupanterna, som ibland låg utslagna i trappuppgången med nålar kvar i armen, lämnades i fred. Allt jag fick för besväret var ett mordhot.

Litanian kan göras hur lång som helst. Egentligen borde den inledas med upplevelser redan i barndomen av föräldrafria fester under flera dagar med resulterande orgier, stölder och förstörelse. Även våra sångarfester berörs, då vid en viss tidpunkt på kvällen restaurangen i nedre botten av byggnaden kör i gång med dunka-dunk som får hela huset att vibrera genom den typiska oavbrutna dova artificiella jordbävningen som dunket resulterar i och går genom märg och ben och allt annat också, vilket är signalen till de mera öronkänsliga att avbryta sångarfesten och gå hem. Min reaktion mot detta är exakt den samma som Jack Londons vargar inför dålig musik, nämligen naturlig: man blir fullkomligt rasande. Naturligtvis tillspetsas problemet för min del av att jag är praktiserande musiker. Som hemma i Chopins, Schuberts, Beethovens och Schumanns pianomusikvärld av skönhet måste jag betrakta den betydligt mera hårda, brutala och okänsliga rockmusikvärlden med dess hänsynslösa högtalarförstärkning som en hotfull och ibland fatal inkräktare och objuden gäst av det minst önskvärda av alla slag. Och faktum är att hård högtalarförstärkt elektrisk musik typ hårdrock inte är hälsosam. Det är till exempel bevisat att blommor mår bra av klassisk musik men att de inte gör det av rockmusik eller annan disharmonisk musik typ atonal musik.

Av det ovan sagda framgår det att det alltid varit den utsatte som fått vika sig och ge sig medan det varit förövaren av oväsendet som obehindrat fått fortsätta. Det enda jag begär är att få arbeta i fred. Är detta för mycket begärt av livet? Man erinrar sig Arkimedes soldater, som när de ställdes inför samma begäran av Arkimedes vägrade unna honom ett sådant privilegium. Det hör även kanske till saken, att jag lidit av tinnitus sedan 30 år, till följd av utsatthet för detta problem.

Historien om mitt tinnitus är den, att mina grannar i ett rivningshus i Haga, som hävdade att de ”måste uppleva musiken fysiskt”, behagade tvinga mig att använda öronproppar som måste pressas in så djupt för att skona hörselnerverna, att de måste avlägsnas med våld, vilket resulterade i kronisk tinnitus på vänstra örat.

Och vad har rockmusiken för slutresultat att uppvisa förutom en oändlig rad av bedrövliga patetiska fall av för tidigt självförbrukade musiker? Elvis Presley dog vid 42 fullproppad med droger och skräpmat. Brian Jones drucknade i sin swimmingpool efter en överdos. Janis Joplin dog av en överdos vid 27, liksom Jimi Hendrix vid samma ålder, kvävd av sina egna spyor. Jim Morrison var också 27 när han dog av en hjärtattack efter ständigt accelererat drogberoende. Sid Vicious (Sex Pistols) var 21 när han dog av en överdos efter att ha mördat sin fästmo med kniv utan att ha varit medveten om det. Bob Marley var 36 när han dog av cancer i hjärnan efter konsekvent mångårigt drogmissbruk. Michael Jackson var 40 när han avled till följd av mångårigt medicinmissbruk. Och så vidare. Listan är lång, på Wikipedia upptar den 321 namn av vilka 40 dog av överdos och 42 av hjärtattacker till följd därav. Deras medelålder är 36.

<http://www.av1611.org/rockdead.html>

Detta är rockmusikens verkliga ansikte: dess baksida av droger, våld och självdestruktivitet. De var inga hjältar eller martyrer. De var vettlösa dårar som förödde och kastade bort sina liv på megaförstärkt oväsen.

Och ändå fortsätter man att ägna sig åt detta, som om megaförstärkt högtalaranläggning var det enda acceptabla i alla populärmusikaliska sammanhang, medan de som har ont av det hänsynslöst körs över och ignoreras, fastän deras lidande är den enda naturliga reaktionen. Och

hur slutar alla dessa som "njuter" av öronbedövande dunka-dunk med proppar i öronen dagligen, som ideligen måste höja volymen allt eftersom deras hörsel blir sämre? Allt fler blir döva eller samlar på sig hörselskador i allt tidigare åldrar. Det är en ond cirkel som bara kan förvärras så länge man inte avbryter den.

Jag har lika litet förstått hur någon kunde gå på rockmusiken som jag kunnat förstå hur någon kunde gå på nazismen eller någon annan massförförelse.

Högtryck i körkonsertsäsongen

Körsäsongen blev fullspäckad i år. Maj exploderar alltid av körkonserter, men i år var det värre än någonsin. Efter Valborg måste man omedelbart mobilisera sig inför alla krävande evenemang, men tonen gavs redan av Muntra Musikanter från Helsingfors under ledning av Henrik Wikström, som gav en konsert i Göteborg på vägen till 200-årsjubiléet i Oslo, där de sjöng på Rådhustrappan. De har alltid varit vittberesta, redan från början på 1800-talet sattes målet högt med inriktning på Amerika, vilket nåddes efter hundra år. De brukar även delta i internationella körtävlingar och har mer än en gång vunnit silver. Deras program var mycket varierande med framföranden både på svenska, finska, latin, engelska och franska. Djupaste intrycket gjorde en smäktande skön romans "Dirait-on" av Morten Lauridsen. Eftersitsen blev något exklusiv, då den kom plötsligt på och planerades utan oss, men efter sin turné menade MM ändå att Göteborgsrundan varit det angenämaste kapitlet – och lovade komma tillbaka tidigare nästa gång med bättre förberedelser och med oss som vänkör. Senast de var här var 1965, då var Erik Bergman dirigent, och även då fortsatte de till Oslo – varvid min far hängde på.

Sjelva hade vi även en körresa att ladda upp inför. Vår vårkonsert var närmast en generalrepetition inför resan med både mycket sakralt, klassiskt, nationalromantiskt och traditionell och avancerad körlyrik. Vår första konsert för säsongen hade vi redan i slutet av april i Älvsborgs kyrka inför en fullsatt publik, och det märkvärdiga var att vi vid varje konsertframförande tycktes ha en enastående tur med vädret. Det bådade gott för Sardinien.

Anledningen till Sardinienturnén var att en av körens veteranstöttepelare bodde där delvis sedan mer än 50 år, han var nu fyllda 65, så det föll sig egentligen ganska naturligt att vi ställde upp.

För min egen del tornade dock komplikationerna upp sig. Vi var tvungna att boka och betala resan med Ryan Air redan i november, när jag var i Indien, och det visade sig senare att min bokning och betalning därifrån inte hade fungerat. Jag fick klämma in mig senare till ett betydligt högre pris, och dessutom ändrades tiderna. Jag hade hoppats få bo hos vår mentor, men när det kom till kritan hade hans hus redan fyllts av andra, så jag fick finna mig i ett hotellrum. Från början lovade därmed resan mätt i kostnad per dag bli min dyraste någonsin.

Ryan Air är ju knappast ett flygbolag man reser med frivilligt, man kan råka ut för vad som helst och gör det, i synnerhet när det gäller extra oförutsedda kostnader, och en körmedlem kom aldrig med på flyget. Genast när vi landade fördes vi omedelbart till förberedelserna för vår första konsert samma kväll och dränktes omgående i våra sardiska värdars gästvänlighet med massor av vin och tilltugg. Därför blev det genast en bra konsert.

Detta upprepades afton efter afton. Våra körer praktiskt taget sammanvigdes som "oupplösliga tvillingkörer", vilket vi alla fick papper på genom ett officiellt dokument på den Stora Körpakten med både den lokala borgmästaren och ordföranden närvarande som vittnen och protokollförare. Höjdpunkten på alla festligheterna var väl dock den båtutflykt vi gjorde under onsdagen, varvid vi ankrade vid ett antal öar i skärgården mellan Sardinien och Korsika, där en av dem var Caprera, Garibaldis ö, där han levde och begrovs efter att ha lyckats köpa

den genom brittiska insamlingar till hans ära, en vild ö längst bort i utkanten av denna dramatiskt klippiga skärgård med endast hav och vild natur överallt.

I båtutflykten ingick obegränsat inmundigande av pasta, räkor, musslor och vitt vin, varvid stämningen oavbrutet stegrades. Följande dag ville några upprepa detta sjöslag med att sticka sig över till Korsika och klippbyn Bonifacio på sydspetsen högt ovanför havet, en gammal medeltida befäst stad och ett verkligt rövarnäste, men den båtturen kostade 45 €, den tog hela dagen, och där ingick varken mat eller vin, så jag avstod frivilligt.

Under torsdagen enleverades vi till något okänt ställe långt ute på landet, där det bjöds på lokalt vin och lokala rätter i obegränsad mängd i vanlig ordning. Jag fastade hela dagen för att undvika övergödning och fann mitt idealställe på kullen väster om Santa Teresa, där några naturliga stensulpturer formade liksom en naturlig tron för naturfilosofer med idealisk utsikt över Santa Teresa, skärgården österut och Korsikas mäktiga högländ tornande längs norra horisonten. Vädret fortsatte vara kalas hela tiden oavbrutet.

Fastän Korsika och Sardinien ligger intill varandra på bara några timmars avstånd är de extremt olika varandra framför allt geologiskt, då Sardinien mest består av granit och Korsika mest av sandsten. På något sätt möts de geologiska plattorna under Europa och Afrika här och vållar denna komplicerade och gåtfulla geologi. Kulturellt står de dock nära varandra, då det talas ungefär samma språk på norra Sardinien som på södra Korsika. Korsika såldes ju dess värre till fransmännen något år före Napoleons födelse, så att denne blev Frankrikes bekymmer i högre grad än Italiens, medan Frankrike topprider Korsika genom hårt centralstyre, varför det finns militanta frihetsrörelser som aldrig upphört att ställa till det för fransmännen, medan Sardinien är helt autonomt under Italiens mera nåderika tolerans. Den sardiska kulturen och civilisationen sträcker sig tillbaka i tiden till långt före romartiden, då det finns ett samband mellan sarderna och etruskerna.

Vi gav vår sista konsert på fredagen i den lilla bykyrkan tillsammans med vår sardiska förbundskör, som var blandad och körde ett kyrkligt program med klara starka röster, inget vibrato förekom, och medelåldern var väl ungefär 35-40. Konserten föregicks av en middag på en lyxig restaurang med swimming-pool nere vid hamnen för 15 € per skalle som var nästan värdelös, då maten var kall och fattig – risotto med något till. Efter konserten bjöd vår värdkör på vinprovning i ett mindre lyxigt kyffe, och där ingick utom obegränsade mängder vin, både vitt och rött av bästa kvalitet, även mat av enklare slag, som var så hemskt mycket bättre än restaurangens. Det var en värdig avslutning på séjouren.

För min del förstördes resan av en gåtfull infektion i lungorna. På torsdagen led jag av ett plågsamt tryck över hela bröstet, som följdes av en ännu plågsammare hosta, som utlöste en nästan migränartad huvudvärk. Sedan försvann rösten, som var helt klanglös och oanvändbar till fredagskonserten.

Detta var min förbannelse under hela denna körsäsong. Knappt kom jag hem från Italien, där jag sjungit högre och bättre än någonsin, så fick jag en förkylning lagom till den första konserten och Valborg, och knappt hade jag hämtat mig från denna infektion så kom det en ny och värre till Sardinien. Dock hade jag inte velat missa detta Sardinien för allt i världen, trots rekordkostnaderna och den okristliga hemresan klockan 3 på morgonen efter den sista konsertkvällens omfattande festligheter. Ändå kom vi levande hem.

Ilja Gililovs slutsatser – Shakespearedebattens 114-e omgång

De första Shakespeareska dikterna presenterar diktarens dedikationer till earlen av Southampton, vars dåtida vänskap med Rutland finns väl dokumenterad, då det även senare vittnades om att de båda unga earlarna tillbringade alla sina dagar och nätter vid teatern. John Florio, som var båda deras lärare i italienska, presenteras i "Kärt besvär förgäves" som läraren

Holofernes. Don Adriano de Armado, en annan karaktär i pjäsen, är en karikatyr av Antonio Perez, som var Rutland välbekant.

De första som erkände och hyllade Shakespeares höga diktkonst var Rutlands studiekamrater från Cambridge Weever, Barnfield, Covell och Meres.

Ett antal av shakespearepjäserna äger rum i just de städer i norra Italien som Rutland besökte och älskade – och icke i Rom, där han aldrig satte sin fot. Han studerade vid universitetet i Padua, där de båda danskarna Rosencrantz och Gyldenstern också studerade. Tranio i "Så tuktas en argbigga" beskriver Paduas kursprogram, och staden nämns även i andra av hans pjäser.

Olikheterna i de båda versioner av "Hamlet" som trycktes har förbryllat forskarna, men nu ser vi att ögonvittnesskildringarna av förhållanden och interiörer i Kronborgs slott tillkommit precis efter Rutlands besök i Helsingör.

I studentpjäsen "Återkomsten från Parnassen" visar sig masken och karikatyren av såväl Rutland som Shakespeare även vara en diktare av sonetter och tar åt sig de lovord som (Rutlands studiekamrat) Weever ägnar Shakespeare.

Rutland var en nära vän och anförvant till Essex, som Shakespeare visar stor sympati i "Henrik V". Rutland stred vid hans sida och ställde även upp för honom i hans stämplingar mot regeringen, som ledde till katastrof. Den tragiska brytpunkten i Shakespeares kreativitet, då han övergår från ljusa komedier till svarta tragedier, sammanfaller med denna kris, som blev ödesdiger för såväl Essex som Rutland.

Den epokgörande poeten Philip Sidneys enda dotter Elizabeth blev Rutlands hustru. Även hon var en begåvad skaldinna som alltid dolde sitt skaldskap. Rutland var hela livet en nära vän av hennes kusin earlen av Pembroke och hans moder Mary Sidney, syster till Philip Sidney. Det är antagligt att det var earlen av Pembroke som gav shakespearesonetterna till tryckning, då knappast någon annan hade kunnat ha mandat till det. *The First Folio* tillägnades som bekant earlen av Pembroke. Mary Sidney var dess sponsor och huvudsakliga redaktör, vilket förklarar alla tilläggen och frambringandet av så många tidigare okända pjäser.

Rutland var en av medförfattarna till den stora litterära farsen kring hovnarren Thomas Coryate, vars namn står som upphov till flera böcker och som angavs som den största resenären och författaren i världen.

I Shakespeares sonetter och i Ben Jonsons företal till Shakespeares minne i *The First Folio* är Rutlands familjenamn *Manners* ämnet för upprepade ordlekar. Jonson stod mycket nära Rutlands, han besökte deras hem, han kallade dem och deras sällskap *the poets of Belvoir vale*, och flera verk av Jonson riktar sig till Elizabeth (Sidney) Rutland, både öppet och förtäckt. (*Belvoir* i Leicestershire var och är fortfarande hemmet för familjen Manners och numera hertigarna av Rutland.)

På Rutlands nästan samtidiga hädangång sommaren 1612 sammanfaller med upphörandet i Shakespeares produktion. "Henrik VIII", som kom senare, fullbordades av John Fletcher.

På Rutlands bortgång och begravningar omgavs med mystik. Deras vänner kunde bara sörja dem i hemlighet under allegoriska namn i den poetiska samlingen *Love's Martyr*, som trycktes i en mycket begränsad upplaga utan att det registrerades och med falska datum. Den inkluderar även de poetiska verken av *the Turtle* (turturduvan, inte ödla,) som rimmar så väl med de shakespeareiska dikterna och sonetterna. Då Elizabeth begått självmord för att följa sin make, och då ett självmord för den tiden var det mest oacceptabla av allt, i synnerhet när det gällde den firade dottern och enda barnet till nationalhjälten och –poeten Philip Sidney, var de som kände till sanningen hänvisade till absolut tystnad av respekt.

Den första fullständiga samlingen av Shakespeares verk, tryckta som *The First Folio*, planerades för utgivning sommaren 1622 till tioårsminnet av Rutlands bortgång. *The Second Folio* kom ut 1632 till tjuugoårsminnet. Av alla de föreslagna kandidaterna som diktare till Shakespeares verk är Rutland den enda som Shakespeare kände själv och vars hem han besökte.

I Rutlands familjekrypta i Bottesford pryds deras grav av en gravsten huggen av bröderna Janssen under åren 1617-20. Kort därefter utförde samma stenhuggare ett gravmonument i Stratford vid Shakespeares grav som är snarlikt det Rutlandska gravmonumentet.

Ett antal månader efter Rutlands frånfälle mottog Shakespeare en penningssumma från deras förvaltare och lämnade London för alltid. Rutlands är de enda av Shakespeares samtida som man vet att någonsin betalade Shakespeare för något.

Rutland var en av de högst utbildade personerna av sin tid. Han kände de utländska språk som man kan spåra i Shakespeares verk. Han passar i varje stycke in i varje karaktärsegenskap som man kan utläsa i Shakespeares verk av honom själv, i synnerhet sådana särmerken som hans svåra förhållande till kvinnor, tendenser till generositet och storsinnet, tolerans för katolicismen, excentricitet och en passionerat intresse för mystik och hemlighetsfullhet.

Nästan alla de verk som Shakespeare använt som källor ingick i Belvoirs bibliotek och finns kvar där fortfarande. Där finns också en manuskriptversion till sången i "Trettondagsafton" skriven av Rutland själv. Detta är det enda autentiska manuskript till en Shakespearetext som vi har.

Det troligen mest verklighetstroga porträttet av Roger Manners, 5-e earlen av Rutland, som tyckte om att framställa sig själv som en gycklare.

Ilja Gililov var i många år sekreterare för den ryska vetenskapsakademins Shakespearekommissions forskningsenhet. Han har studerat Shakespeare i hela sitt liv, lärde sig engelska på egen hand och började 1984 presentera sina forskningsresultat. För dessa belönades han med ett stipendium till att forska vid Folgerbiblioteket i Washington med världens största samlingar av Shakespeariana. Ett liknande mandat fick han även till att studera vid London.

Hans 470 sidors redovisning av sina forskningar, *The Shakespeare Game – the Mystery of the Great Phoenix* kom ut i Ryssland 1997 och i Amerika sex år senare i översättning av ryssar, en översättning som är både lättläst, njutbar och värtalig i all sin metodiska, pedagogiskt klara och exakta utförlighet. När vi inte kunde få tag i den genom något universitet eller bibliotek i Norden, och Göteborgs universitet vägrade införskaffa den, var vi tvungna att köpa den genom nätet. En så viktig bok får man inte nonchalera.

Ett tiotal filmer

Om vi börjar från botten, så är vi rädda att en kalkonvarning kommer ganska för sent. Russell Crowe som *Noah* lovade ju en hel del, i synnerhet som delar av arabvärlden totalförbjöd filmen som stridande mot profeten Muhammeds auktoritet (som levde minst 4500 år efter Noak och därför knappast kunde uttala sig om honom med någon närmare sakkännedom), vilket från början höjde filmens attraktionskraft ordentligt. Dess värre gjorde den ett platt fall. Den är uselt modernistiskt gjord med ett abstrakterande bildspråk, medan manuset är under all kritik. Man får inte se ett enda djur i arken utom fladdrande fåglar, och varför Noa måste döda sina barnbarn verkar fullständigt taget ur luften, liksom de groteska stenjättarna, som hjälper Noa bygga arken och som helt saknar all trovärdighet och grund och dessutom är löjliga. Vi beklagar detta Russell Crowes totala bottennapp. Om man då jämför filmen med 1966 års mammutversion av Bibeln regisserad av John Huston med Richard Harris som Kain, Stephen Boyd som kung Nimrod, George C. Scott som Abraham, Ava Gardner som Sara, Peter O'Toole som övertygande ängel, och John Huston själv som Noak pliktskyldigast ledande in och ut alla de lydiga djuren från isbjörnar till pingviner, så är det som att jämföra ett slott med en svinstia. Vad har hänt med filmkonsten under dessa knappt 50 år?

Om *The Grand Budapest Hotel* har det skrivits en hel del, men alla verkar vara överens om att det är Wes Andersons bästa film hittills. Man kan ha sina invändningar mot Andersons speciella manér, som inkräktar på realismen och ibland får aktörerna att framstå som robotar, men dessa detaljer är oväsentliga för den strålande helheten. Det är en nostalgisk film med ganska mycket magi à la Georges Méliès inkryddat i en uppsluppen fantasmagorisk tillställning, där man nästan känner igen varenda en av samtidens ledande stjärnor – Ralph Fiennes i huvudrollen är bara förtexten, och hur briljant han än är lyckas han med fördel inte dominera. Min favoritsekvens är fängelseepisoden med flyktprogram och allt med alla dess inbakade kryddningar och otroliga spetsfundigheter. Max Ophüls hade älskat denna film, då den fullkmligt exploderar av underfundiga detaljer. Till dem som man omedelbart känner igen hör George Clooney, fastän han gör det kortaste framträdandet av alla, Murray Abraham, Jeff Goldblum i en ganska avslagen och patetisk roll, Adrien Brody och Willem Dafoe som praktfulla skurkar, Harvey Keitel som ledande intern, och så vidare, medan Tilda Swinton är svårare att känna igen i kanske filmens viktigaste roll. Alexandre Desplats musik är väl avvägd i sin speciella nästan cittraliknande karaktär och kunde inte vara bättre. Det hela är ägnat som en hyllning till Stefan Zweig och hans värld, detta har många skribenter tagit fasta på och utbrett sig vitt och brett om, och det märks framför allt i det synnerligen välskrivna manuset, som glittrar och förtrollar och hänför hela vägen.

Lika njutbar och litterär var den andra aktuella filmen med Ralph Fiennes om Dickens och hans älskarinna, *The Invisible Woman*, som faktiskt regisserats av Ralph Fiennes själv och inte utan inspiration, vilket förgyller detta högtidsögonblick hämtat ur den viktoriaiska guldålderns mest betagande kapitel om Dickens melankoliska final med de lysande utsikterna som förintades av verklighetens realism. Många litterära frågetecken besvaras, och man får veta mycket om Dickens och hans Nelly Ternan som man inte hade en aning om – och framför allt en inblick i tragiken i deras förhållande, som länge förblev en väl bevarad hemlighet. Kristin Scott Thomas gör en viktig och känslig insats som Nellys mor.

När vi nu är inne på klassikerna är det lika bra att klara av de viktigaste som vi lyckats komma över. Filmatiseringen av "Tre män i en båt" från 1956 har varit nästan omöjlig att komma över, men till slut lyckades det, och man hänfördes över hur litet denna film har åldrats, fastän den skall skildra förra sekelskiftet och är över 50 år gammal. Jag såg den som barn, och jag slogs genast av hjälpsamhet över hur nästan varenda scen fortfarande fanns kvar i mitt minne. Praktfullast är ju vilsevandringen i labyrinten vid Hampton Court, där precis alla går fullkomligt vilse och får panik, då de alla till varje pris genast vill ta sig ut alla på en gång, varvid en parkvakt försöker hjälpa dem och fastnar i häcken, men filmen är rik på sådana infall, och till Ken Annakins och de andra skaparnas ära må det framhållas, att man inte åkt det minsta snålskjuts på Jerome K. Jeromes roman. Nästan ingenting som finns i filmen finns i romanen, utom möjligen konservburkskrisen, medan det ändå så omisskännligt är Jerome K. Jeromes värld och karaktärer hela vägen.

Filmen om Gertrude Lawrence med Julie Andrews i huvudrollen och Daniel Massey som den oförliknelige Noel Coward, som följde henne genom hela karriären till hennes förtidiga död genom plötslig levercancer vid 54 års ålder, just som hon gjorde *The King and I* mot Yul Brynner på Broadway, är en dunderunderhållande fest hela vägen, om dock de allra bästa scenerna förblir interiörerna från Londons music halls i inledningen. Detta är storslagen showfilm som ändå är helt baserad på verkligheten med fullkomligt berusande briljant dialog hela vägen. Några år senare gjorde Julie Andrews en film till i samma genre, *Darling Lili*, där hon var en dubbelspion i första världskriget och kom undan med det, med Jeremy Kemp som hennes närmaste man, och även om Henry Mancinis musik här är ett strå vassare än musiken i *Star* når *Darling Lili* inte upp till samma klass i regi och manus. Det var Blake Edwards, hennes man, som gjorde denna film, och han lyckas på något sätt alltid tönna till det.

Mamma Mia gjorde succé och har förblivit en allmänt populär film med nästan universellt uppskattad musik, och dessutom är den försedd med enbart de bästa skådespelare, där Meryl Streep verkligen tar priset, men ändå suckar man av frustration, då allting är så himla ytligt och tramsigt hela vägen. En sådan story hade kunnat göras mycket av: Meryl Streep på en grekisk ö lämnades efter tre kärleksaffärer ensam med en dotter som hon inte visste vem hon var dotter till, och när dottern skall gifta sig får det stycket den idén att hon ska bjuda in alla de tre faderskandidaterna till bröllopet, bara för att få veta vem som är hennes pappa. Därmed gör hon sitt bröllop till en mardröm för Meryl Streep, som inte kan hantera situationen men gör det ändå. Alla tre papporna kommer, alla har de sina förväntningar, och alla tror de att de är den rätta pappan, men hur det är med den saken lyckas man aldrig utreda. Stellan Skarsgård är mest övertygande som möjlig pappa, medan Pierce Brosnan slutar som brudgum (med Meryl Streep) och den stackars dottern uppskjuter sitt bröllop på obestämd tid. Till allt detta dränks man oavbrutet i Abbas enfaldiga melodier, enkel rockmusik som säkert all ungdom kan uppskatta men som förblir – enkel. En gräddtårta av mest bara grädde.

För att återgå till de seriösa klassikerna, en nästan helt bortglömd och av fördomar orättvist stämplad film är den halvdokumentära Kiplingfilmen från 1937, den unika *Elephant Boy* gjord på Kiplings ”Toomai och elefanterna”. Filmen gjordes på stället med riktiga elefanter av Vincent Korda tillsammans med den legendariske dokumentärfilmarpionjären Robert Flaherty, som redan 1922 gjort den första kommersiellt framgångsrika dokumentärfilmen *Nanook of the North* om eskimåer i norra Canada. Filmen handlar om elefantvisdom och elefanter som dansar och visar hur överlägset djurs förstånd kan vara det mänskliga intellektets begränsningar, som hela tiden trålbinder sig själv genom förhastade slutsatser och fördomar. Filmen är makalös genom just dess filmning av elefanter, som man här faktiskt får se hur de dansar – i tusental. Man häpnar inför att en så avancerad och mirakulös film kunde göras så tidigt som 1937. Samma regissör Vincent Korda gjorde tio år senare den första och bästa filmatiseringen av Kiplings ”Djungelboken”, den enda version som konsekvent håller sig till boken, i färg och med lika mirakulös återgivning av djurens värld.

Till sist måste vi få presentera en helt okänd men desto mera genialisk film. Efter kravallerna och förföljelserna som följde på *Peeping Toms* skandalmottagande 1960 kunde Michael Powell och Emeric Pressburger inte göra film längre, och Michael Powell jagades nästan ur landet, fastän det inte förekommer en enda blodsdroppe i *Peeping Tom* – den var bara så mästerligt gjord, att folk blev fullkomligt ifrån sig av att se den. Ändå lyckades paret åstadkomma en liten epilög vid sidan om – en barnfilm, som heter *The Boy who Turned Yellow*, ”Pojken som blev gul”. Den är bara 52 minuter lång, men de 52 minuterna fylls obevekligt till brädden av överlägsen filmmagi. Fastän den bär sagoprägel, och man accepterar den som en saga till en början, är den fullkomligt realistisk och logisk hela vägen, fastän science fiction element förekommer. Det är storyn som är så genialisk och fantastiskt finurligt uttänkt. Vi ska inte redogöra här för hur pojken blev gul, hur en marsmänniska klev ut till honom ur televisionen rakt från myrornas krig, hur hans två små vita möss blev elva, hur Toverns anrika *beefeater*vakter kom i fullkomlig kalabalik eller hur Alice och Father Christmas slutligen fann varandra på riktigt, för det är bara några av detaljerna i detta slutgiltiga bevis på filmparet Powell och Pressburgers bestående överlägsenhet som magiska filmskapare.

Några milstenar, juni 2014

- 1 Pat Boone 80 år.
Robert Powell 70 år.
- 2 PLO 50 år.
- 5 Margaret Drabble 75 år.
- 6 Philippe Entremont 80 år.
70-årsdagen av invasionen i Normandie med 150,000 man.
- 9 Kalle Anka (Donald Duck) 80 år.
- 10 Saul Bellow 100 år.
- 11 Richard Strauss 150 år.
- 12 President George Herbert Walker Bush 90 år.
- 14 50 år sedan Nelson Mandela dömdes till livstids fängelse för diverse terrordåd.
- 15 Jim Belushi 60 år.
- 22 Meryl Streep 65 år.
- 24 700 år sedan slaget vid Banockburn, där Robert the Bruce besegrade engelsmännen.
- 25 Sidney Lumet 90 år, dog för några år sedan.
- 26 Laurie Lee 100 år.
- 28 100 år sedan attentatet mot Österrikes tronföljare med första världskriget som följd.
- 29 Rafael Kubelik 100 år.

Återupplivningen, del 2: Turer i Sofia

Det var varmt i Budapest, så man var tvungen att äntligen ta av sig strumporna, förhoppningsvis för att inte behöva se dem igen förrän till hösten. I Budapest återbesökte jag Café New York på Erszebet Körut men nöjde mig med att konstatera att det var oförändrat. Mycket hade annars förändrats i Budapest. Flera spårvagnslinjer hade försvunnit, och det hade tillkommit monstruösa trafikakvedukter. Prägeln hade blivit modernare om dock allt det gamla fanns kvar.

Min frukost intog jag på järnvägsstationen på gamla anrika Baross, där man kunde sitta ute i det värmande vårvädret. Inne kunde man inte sitta, för där förstördes stämningen av plågsam skvalmusik, till och med i Budapest.

Mitt tåg gick klockan 13 och lunkade så sakteligen iväg mot Serbien, där det lunkade ännu långsammare efter en timmes uppehåll vid gränsen, som bjöd på resans första passkontroll. Det anlände dock i tid till Belgrad, så jag behövde inte stressa inför Sofiatåget. Detta körde emellertid med bastutemperaturer inomhus, så att alla fönstren i vagnen måste öppnas. Det var vanliga tvåtsbänkar, men så fort gränsen var passerad stängdes värmen av, och det blev iskallt. Även här var det en timmes passkontroll, men tåget anlände bara en trekvart försenat till Sofia – nytt rekord! Vädret var fortfarande idealiskt, som det varit hela vägen, och när jag vandrade längs Sofias gator var den värmande solen välsignelsebringande. Det hade varit 18 grader i Belgrad på kvällen, så det skulle säkert bli ännu varmare i Sofia.

Jag hade inte varit i Sofia på fyra år när jag anlände hem till Diana, och det märktes när jag kom. Hon överväldigade mig med välkomstkomplimanger. Ingenting hade förändrats under dessa fyra år, liksom ingenting hade förändrats i deras hem under våra 23 år av vänskap. Hissen fungerade fortfarande ibland och stod fortfarande under hot om skrotning, Dianas mamma Jotka levde fortfarande om dock på sitt 95-e år och skröpligare än någonsin – hon hade fallit härom dagen och därvid antagligen ådragit sig en mindre hjärnblödning, då hon först inte kunnat tala alls och nu sluddrade som en drucken. De hade engagerat en hemhjälp åt henne, då hon inte sov på nätterna och alla var livrädda för att hon skulle gå upp och snubbla igen, men annars mådde hon bra. Hemhjälpen var en redig och ganska chic kvinna i sin bästa ålder som visste hur huset låg och ordnade allt. Diana hade nu fyra barnbarn, bara pojkar, och hennes son hade tagit sin doktorsgrad detta år. Hennes syster Ludmila hade blivit professor, så denna professorsfamilj höll minsann stilen: Det höll på att urarta till en professor i varenda generation!

Sibylla kom på besök, och Diana lämnade mig ensam med henne då hon själv måste ut och ge en privatektion – hon arbetar fortfarande sporadiskt fastän hon redan varit 7 år pensionerad. Sibylla var en jämnårig väninna med stort förflutet som journalist främst på Cuba under kommunisttiden, efter vilken tid hon hamnat i bakvatten och kommit av sig både socialt och mentalt, då hon fått tillbringa långa perioder på mentalsjukhus, främst genom sin dotters initiativ, som hon alltid grälar med. Hennes son dog plötsligt vid 38 år av en hjärtattack och var helt under sin moders dominans, som konsekvent dränkte deras hus i cigarettök och fimpar. När dottern var hemma förbjöds modern att komma in.

Hon trivdes inte alls i Dianas hem, då hon fann det deprimerande och Jotka mest deprimerande av allt, så hon tog mig ut till ett café i en underbar liten trädgård bakom Arkitektföreningens hus, ett av de vackraste i Sofia. Där fick hon röka. Det fick hon inte hos Diana.

Fastän hennes kondition var den sämsta tänkbara, hon rörde sig i ultra rapid och måste hela tiden röka, – var hon fortfarande aktiv och närde storhetsdrömmar om sin kommande bok, en dokumentär om hennes rikliga erfarenheter som internationell journalist sedan 60-talet, tills vidare bara i handskrivet manuskript, då hennes läkare förbjudit henne att arbeta vid datorskärmar, då hon var enögd. Hon ville att jag vid tillfälle skulle redigera den, när den en

gång blivit översatt till engelska. Att fråga henne vem som skulle översätta hennes handskrivna manus till engelska och skriva ut det på datorn åt henne var inte lämpligt.

Det var inte slut med det, utan hon återkom. Hon ringde senare och tyckte att jag skulle ta en taxi ut till henne för 6 Euro. Jag skulle hinna fram före mörkret. Det skulle vara omöjligt att ta sig tillbaka sedan igen, så det fick definitivt vara. Det skulle vara Jevgenijs födelsedag följande dag, dit vi alla var bjudna, så jag skulle inte kunna ta mig ut till henne då heller. Hon bad mig inte framföra hennes lyckönskningar till Jevgenij.

Den födelsedagen blev en förveckling för sig. Vi satt ute i hans trädgård i Simeonovo vid hans hus, som han arbetat på i 15 år utan att det ens blivit halvfärdigt, och grillade fisk, och meningen var att Lilly skulle komma dit med vin och rakia. Hon kom aldrig. Hon ringde och bad om att få bli hämtad från Aleko, dit hon blivit förd av sin dotter Mina, efter att de farit upp till Vitosha för att besöka snön, som ännu låg kvar där på 2500 meters höjd. Hon blev vederbörligen hämtad, och efteråt kunde vi fira Jevgenij med rödvin och rakia i trädgården, när åska bröt ut med regn och annat obehagligt som kom nerramlade från skyn, typ hagel. Ändå var det en lyckad tillställning, men vi hade tur när Diana trots rakia och rödvin ändå kunde köra oss hem.

(I nästa nummer: *Det försvunna tåget och andra bryderier*)

Förseningsresa med komplikationer, del 6: Storm och övervintring

Det blåste infernaliskt hela natten, och på morgonen var vädret så ogästvänligt, att det enda man kände för att göra var att resa hem igen. Det enda man kunde göra var att krypa tillbaka ner i sängen. Jag hade tänkt ge mig upp till *Snowline* på 3500 meter, men det var inte att tänka på.

När man legat en extra timme i sängen verkade det emellertid ljusna, och jag beslöt mig för att ändå våga ett försök. Även om det blåste hårt var det ändå torrt, och luften var klar även om det var mulet.

Efter halvvägs vid ruttens äldsta kafé (från 1984) *Magic View* började det snöa, och jag kunde se att Triund där uppe var vitt. Där pågick snöfall. Det var bara att stanna vid kaféet, ta en kopp värmande te och sedan vända nedåt igen.

Det stormade sedan hela dagen. Det var fullkomligt depressivt. När regnskurarna kom var de intensiva och förödande, och det var precis som en ny monsun fast kall.

Med svenskarna igår hade vi talat en hel del om vädret. Det var särskilt intressant att höra Adams synpunkter, som bodde här året runt och bara reste hem under monsunen. De andra som hade någon erfarenhet av årstiderna här var också överens om att monsuntiden var den värsta tiden, då alla var deprimerade. Nu var det alltså en kall monsun på gång.

Denna dag tog min första flaska *Jägermeister* slut efter 11 dagar. Som mitt första meddelande om min resa på *facebook* skrev jag: ”Otur. Dåligt väder och förkylning. Regn och åska, och det blåser som fan. Detta har hittills varit en förseningsresa med komplikationer.” Mera försenad skulle jag bli. Enligt min reseagent skulle jag inte få plats på något tåg från Pathankot till New Jaipalguri (Siliguri före Darjeeling) förrän den 29 november. Min enda chans var att fara ner till Delhi och skaffa biljett där. Detta verkade vara min väg ut, men först måste jag klara den värsta delen av förkylningen. Bara den var värre än den kalla monsunen.

På kvällen öste det ner fullkomligt hänsynslöst med åska och blixtrar. Den kalla stormen var ett faktum, och det var bara att hoppas att botten nu var nådd.

Morgonen ljusnade och gav något hopp, då det inte blåste så hårt längre. Halv 8 vågade jag ett nytt försök upp mot Triund men slogs av häpnad över att påträffa snö redan långt före *the Magic View* på halva vägen. Det blev till att delvis vada i snö som ständigt blev tjockare hela vägen upp till *Magic View*, som bjöd på ett fullkomligt jullandskap, som jag pliktskyldigast

fotograferade. De sista 500 metrarna var ett vågspel, då man inte kunde se hur stenarna låg under snön och då dessa var extremt slippriga. Tidigare en gång sent i november hade jag upplevt snö närmast Triund men aldrig före *Magic View*. Det gällde att undvika den så mycket som möjligt för att i möjligaste mån slippa få alltför mycket snö mellan tårna.

Uppe vid *Magic View* väntade ett huttrande sällskap av unga lokala vandrare, som faktiskt tänkte sig ända upp till Triund, som verkade helt begravet levande i snö. Min gamle vän innehavaren av kaféet sade, att de kommer vändande tillbaka när snön blir för djup.

Det var naturligtvis sensationellt att uppleva detta snölandskap den 8 november i Indien där ändå dagstemperaturen låg på 15-20 grader – aldrig under 15 i mitt rum utan värme ens under natten! Att ta sig ner igen var mindre utmanande men mera besvärligt, då det gällde att ta det extremt försiktigt – ingen njuter av att halka omkull i stenig snömodd.

Där nere ljusnade det allt mera, och dagen blev sedan riktigt angenäm. För första gången i år kunde jag njuta av en lunch uppe på taket av Tsongkha med smaskig *thenthuk* med fårkött – jag hade inte ätit kött sedan *diwali* i Manali. Sedan kunde jag njuta hela eftermiddagen i solsken på *Nick's café* med kaffe och *brownie* under flitig förkovran i mina studier.

Emellertid åskade det hela tiden i bakgrunden över bergen och lovade inget gott för kvällen och natten. Strömmen hade gått under kvällen men kommit tillbaka sent på morgonen, så det hela var ingalunda stabilt, vilket gjorde den innevarande tillvaron ganska spännande.

(I nästa nummer: *Sista dagen i Dharamsala*)

Tillbaka till Spiti, del 8: Fast i Leh.

Tyvärr hade jag fått en förkylning. Antagligen var det genom färden från Darcha till Leh med snöstormen vid Tanglang La med kalla fötter under en stor del av resan, men det är ovisst om jag blev smittad av Janne eller inte. Jag fick vara tacksam för att den drabbade mig mildare än honom, ingen feber, inga näsvattenfall, obetydlig hosta, bara ständigt ont i halsen och delvis förlorad röst.

Dessutom väntades Birgit till Leh söndag kväll. Om vi ville träffa henne måste vi vänta till tisdagen innan vi kunde fortsätta mot Lamayuru. Detta innebar ytterligare två dagars förlust. Hade jag varit ensam hade jag farit till Lamayuru i morgon, men det gick inte an att missa Birgit, när vi redan under mötet hos henne under försommaren hade beslutat att vi skulle försöka sammanstråla alla tre i Leh.

Om vi då tillbringade fyra dagar i Lamayuru skulle jag därefter knappast ha någon tid kvar för Nubra innan det gällde att återvända till Manali. Adjö alltså, alla vidare utflyktsplaner i Ladakh. Jag fick nöja mig med vad vi redan upplevt i Spiti.

Åter aktualiseras frågan om det är bättre att resa ensam eller med sällskap. Friheten och fördelen som ensam är att man aldrig behöver vänta på någon och alltid kan passa in. Det är alltid lika tråkigt att känna att andra väntar på en som att behöva vänta på andra. Samtidigt innebär sällskap alltid klara fördelar när det gäller ekonomi och säkerhet, och om det är ett sällskap som man trivs med är det ovärderligt. När jag reste med Halvar 2006 höll vårt samarbete i tio dagar innan han ville bli efter. Med Janne har det hittills hållit i fjorton dagar. Rytmen under de senaste sju åren har varit ungefär vartannat år i sällskap och vartannat år utan, och det verkar vara den optimala fördelningen.

Det var så och så med strömmen i Leh, och internet var mera nyckfullt än någonsin. Strömavbrotten kom och gick med förvånansvärt accelererad frekvens. Till exempel, på min älsklingslyta *Tenzing Dickey* förekom fyra olika ljuskombinationer. Det förekom elektrisk belysning med taklykta vid varje bord, en stor solljuslampa i mitten av syltan och någon säkerhetsbelysning. Ibland var alla dessa på samtidigt, ibland slocknade än den ena och än den

andra, ofta fungerade bara en, och den fjärde ljusvariationen var fullständigt mörker, då ingenting fungerade.

Catherine, den uråldriga krutgumman, ankom från Zanskar med ett tiotal vänner i höviskt följe av alla åldrar och flera nationer, både fransmän, engelsmän, schweizare och någon annan tyskatalande. Med henne diskuterade jag ingående möjligheten för oss att nå Lingshed, som visade sig små. En taxi till slutet av vägen skulle kosta 8000, den därpå nödvändiga vandringen skulle ta minst sex timmar och skulle bland annat inbegripa vadandet genom en ström som saknade broar. Denna ström kunde bara vadas igenom tidigt på morgonen. Komplikationerna tornade upp sig, och när Janne hörde om saken lade han ner det och beslöt att satsa direkt på Zanskar i stället. Han hade ju tid på sig i två veckor mer än jag.

Men på kvällen träffade jag Skarma, som berättade att det skulle gå en buss till Zanskar klockan 4 tisdag morgon. När jag berättade detta för Janne blev han själagläd och slog till genast.

Vi gjorde en utflykt upp till Danglas under eftermiddagen och besökte Birgits hotell på vägen ner och lämnade där en lapp om var hon skulle finna oss. När jag kom till *Tenzing Dickey* på kvällen efter att internet inte fungerat någonstans på hela dagen satt Janne och Birgit där. För första gången under vår tid i Leh var restaurangen fullsmockad, och vi fick vänta en timme på maten (bara för att vi var extra vrålhungriga) men hade ändå en trevlig kväll tillsammans. Birgit hade bestigit diverse berg omkring Markha och skulle nu göra trekken Lamayuru-Alchi på sex dagar med pass på 5250 meter. Hon är astmatiker men andas och mår bättre ju högre upp hon kommer.

Jag kunde göra en bokning för Janne hos Skarma, så att vi båda skulle bege oss tisdag morgon. Detta var efterlängtat. Luften i Leh var förfärlig, och vi hade stannat för länge. Båda rosslade vi med våra förkylningar, men så fort vi kom ovanför staden kunde man andas utan ont i halsen.

Som förklaring till att internet inte fungerade någonstans i staden fick vi det lakoniska utlåtandet, att det var bredbandet som inte fungerade.

Den följande dagen, min sjätte dag i Leh, var förskräcklig. Nu hade förkylningen brutit ut på allvar. Jag forsade som ett vattenfall hela morgonen, men jag fick Janne att komma överens om sin vidare resa. Bussen hade inte kommit ännu, den kanske skulle gå på onsdag, och annars fanns det jeepalternativ.

Alla tycktes bryta upp från Lung Snon samtidigt. Karin skulle fara till Nubra, och det franska sällskapet på 11 personer skulle fara hem. Catherine, deras ledare och Nestor, ett litet energiknippe med en vilja och envishet av järn, blev uteläst en kväll och började ursinnigt banka på ytterdörren för att väcka hela huset tills jag kunde ingripa och visa henne var det trötta värdfolket hade lagt hennes nyckel på fönsterbrädet.

Sista kvällen hade vi middag på tre man hand, Birgit, Janne och jag, på Mona Lisa, då jag längtade efter kött. Vi hade en mycket trevlig samvaro, och nu började äntligen internet fungera igen. Jag kunde genomföra den viktigaste kommunikationstrafiken innan det blev för sent och sedan hinna packa om inför morgondagen före midnatt.

Det kuriösa var att Karin hade haft exakt samma vattenfallssyndrom som jag fastän hon inte var sjuk. Det var någonting med den giftiga dieselluften i Leh, när nästan alla stadens generatorer var på samtidigt. Lamayuru var innerligt efterlängtat.

(I nästa nummer: *Stormmoln i Lamayuru*)

Resan till Dzhongkbul, del 17: Lamayuru.

Efter 18 timmar på buss under två dagar ville man ingenting hellre än röra på sig. Jag hade planerat att använda återstoden av dagen till en vandring upp till Atitse och morgondagen till Wanla, men när vi var framme i Lamayuru redan klockan 10 ville jag genast gå till Wanla. Mikael och Sofia ville följa med.

Det var en idealisk vandring då vädret inte var för gassigt, det var ganska mycket moln, och när man gick tillbaka hade solen redan dalat en smula så att man inte var helt exponerad mot solen under hela den långa uppförsbacken genom den uttorkade flodbädden.

I Wanla var emellertid servicen dålig. Det märktes att säsongen led mot sitt slut. De bästa campingplatserna låg öde och var stängda, det verkade inte finnas en kopp te ens att få någonstans i byn, men till slut hittade vi i utkanten ett ställe. Allt de kunde erbjuda var te och somoza. Vi beställde och väntade och ingenting hände.

Den unge värden på stället, en lång ung man med glasögon, erinrade om Basil Fawlty. Han var fullständigt likgiltig, nonchalant och oförskämd. Efter en kvart måste vi tillkalla en hjälpredda för att sätta i gång den ointresserade värden. Då fick vi genast vårt te med somoza.

Samtidigt kokades det ris, men det var tydligen inte för oss. När värden med två vänner intog detta ris med grönsaker frågade Mikael om vi också kunde få. Motvilligt gick de med på att servera Mikael och Sofia en portion.

Man blev ju inte mätt på somoza och te, så jag bad om mera te. Vi ville ha mera te alla tre. Det tog en god stund innan det kom, men då kom värden med en termos och ställde fram den demonstrativt på bordet och sade, "Här är te!" som om han slängt morötter till grisar. Termosens innehåll räckte precis till tre koppar.

Efter en sådan lunch var jag föga hågad att stanna kvar i Wanla, så jag avstod från att besöka klostret, där jag varit senast förra året, och ville vandra hem igen. Mikael och Sofia ville stanna kvar och besöka klostret, så jag lämnade dem där.

Klockan var 2, och det var fortfarande idealiskt väder. Några israeler, ett sällskap på fem som vi gått förbi på vägen och som hela tiden grälat om de skulle dricka kaffe eller inte, hade då hunnit fram till bron vid Shilla. De visste inte att det fanns ett kloster i Wanla.

Jag klarade hela vägen upp till passet i en etapp utan att behöva vila på vägen. Så hade det inte varit förra året, då jag behövt stanna och vila ett flertal gånger. Något resultat hade alltså den dagliga exercisen i Zanskar fört med sig.

Jag var hemma klockan 4. Klockan 6 kom Mikael och Sofia, och de hade tagit ut svängarna och njutit ordentligt av sin vandring, särskilt upp på passet, för mig det vackraste passet jag visste i Ladakh.

Jag bjöd dem på middag på Shangri La på kvällen, det blev *thenthuk* med påfyllning, och det blev en mycket angenäm kväll. Sedan vågade jag pröva Lamayurus sensation för i år: *internet*. Det var dyrt, 2 rupier i minuten som i Padum, men det fungerade helt problemfritt.

Sedan kunde man äntligen sova ut ordentligt.

Mikael och Sofia hade tänkt stanna två nätter liksom jag, men till min förvåning ändrade de sina planer och inställde vandringen med mig till Atitse. De hade fått bråttom och ville hinna med Nubra och Pangong Tso.

Vädret var kallt denna morgon och fullständigt mulet, vilket gjorde mig orolig. Det visade sig att stormen på torsdagen, som vi upplevt i Zanskar, hade gjort huvudvägen obrukbar. I stället var det den övre vägen som gällde, och för att Mikael och Sofia skulle komma säkert iväg visade jag dem vägen. Vi hann upp efter den branta klättringen precis i tid när bussen kom. Det kom tre bussar efter varandra, så för en gångs skull fungerade avresan från Lamayuru utan problem.

Jag promenerade ner till *Moon Palace*, min gamla värdinna på Dragons annex och plantering nere vid det mest anslående partiet av Lamayurus månlandskap. Planteringarna hade tagit sig väl, men stället var öde, ingen camping och ingen servering.

På vägen tillbaka tog jag äntligen en sen frukost vid landsvägen, te och omelett för bara 30 rupier, och där satt en amerikan och en fransman. Fransmannen spelade gitarr, och amerikanen ritade mandalor. När fransmannen gått in för att ringa vågade jag mig fram till amerikanen, och vi hade en mycket givande konversation. Han var datorprogrammerare och var mycket insatt i musikens värld. Han gratulerade mig till att leva i denna drömvärld, medan jag justerade hans uppfattning om musik till en högre grad av verkligheten. Han hette Ralph Hutchinson och var från Ohio. Vi hade i synnerhet en mycket djupgående diskussion om klimatfrågan, där vi var helt överens. Han var bara 32 år men anmärkningsvärt väl orienterad i hela problematiken.

Jag hade sedan en liten lunch på klosterrestaurangen, en rispudding, men där dominerades hela hotellet av en mycket larmande grupp fransmän, så man var glad åt att komma därifrån. Det är sådana grupper som genom sin massinverkan haft en förödande verkan på Ladakhs standard, så att den tvingats höjas till västerländsk och mycket dyrare nivå än den ursprungliga, som var naturlig, bättre och mera hälsosam.

På eftermiddagen gick jag upp till Atitse, det första klostret i Ladakh för mer än tusen år sedan. Där påträffade jag samma vänliga ungrare som förra året, som dessutom hade två italienska gäster. Vädret var oroväckande hotfullt och mörkt, så jag försökte vänta ut regnet. Emellertid blev det så tunna droppar, och jag kunde inte vänta hur länge som helst, så jag tog risken och gav mig av. Regnet var irriterande, och det var första gången jag haft regn på en trek till Atitse. Det mest irriterande var att regnet skymde bergen, så att jag inte kunde fotografera dem. Jag beslöt att vänta ut regnet, och så småningom kunde jag ändå få en och annan bild av de mest imponerande berg jag känner, berg inte högre än 5700 meter men ändå.

Till kvällens middag hade jag sällskap av en ung ukrainare Sasja från Kiev, som var i Indien för första gången. Vi pratade mest om Gogol, Karl XII, Ilja Repin och familjen Roerich. Han talade mycket god engelska, och jag hoppades få se mera av honom.

Men mest satt jag tillsammans med min gamla värdshusvärd. Han var så glad över att se mig igen och gav mig nästan betänkliga förmåner. Han bjöd på en riktig Skiud den sista kvällen, som var så kraftig, att det var omöjligt att tänka sig en påfyllning.

Vädret verkade något friskare på avsedagens morgon, men även om jag som vanligt gärna hade velat stanna kvar måste jag vidare.

Man kan ifrågasätta att jag gör samma vandringar varje år i Lamayuru, men dessa vallfärder till Wanla och Atitse är klassiska. Man tröttnar inte på dem, och de är lika berikande varje gång, liksom man aldrig kan tröttna på en god operaaria eller melodi, som alltid varierar och är ny för varje gång man hör den i olika inspelningar och tolkningar. Belysningen och vädret är aldrig desamma över dessa berg, som alltid måste trollbinda en med sin skönhet och frihet.

(I nästa nummer: *Åter i Leh.*)

Göteborg den 1 juni 2014